

Μια αμφίσημη χάρη κι ένα τοπίο ηρωικό, Ομάδα Nova Melancholia

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ περνά το μεγαλύτερο μέρος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) στη φυλακή. Από κει γράφει άρθρα και μελέτες, τα οποία διανέμονται στους εργάτες και τους στρατιώτες, όπως και την κριτική της στη Ρώσικη Επανάσταση. Τον Νοέμβριο του 2018, οι δρόμοι του Βερολίνου κατακλύζονται από εξεγερμένους Γερμανούς ναύτες κι εργάτες. Η εθνοφυλακή καταρρέει, ο Κάιζερ τρέπεται σε φυγή στην Ολλανδία, το πλήθος ανοίγει τις πόρτες των φυλακών κι ελευθερώνονται εκατοντάδες Σπαρτακιστές, ανάμεσά τους και η Ρόζα.

Εύη Προύσαλη

Σάββατο 6 Απριλίου 2019

Δημοσίευση: 09:13:02

της Εύης Προύσαλη

Δρ. Θεατρικών Σπουδών – Κριτικός θεάτρου

Αμέσως, μαζί με τον αγαπημένο της Καρλ Λήμπκνεχτ οργανώνουν την έκδοση της εφημερίδας Κόκκινη Σημαία, όπου στο πρώτο της άρθρο αναφέρει: «Η κατάργηση της δικτατορίας του Κεφαλαίου και η πραγματοποίηση της Σοσιαλιστικής κοινωνίας, αυτό και τίποτε λιγότερο απ' αυτό, είναι το ιστορικό αντικείμενο της τωρινής επανάστασης. (...) Τεράστιο καθήκον που δεν

μπορεί να πραγματοποιηθεί με διατάγματα από τα πάνω, που δεν μπορεί να γίνει ζωντανή πραγματικότητα παρά με τη συνειδητή δράση των μαζών που εργάζονται στην ύπαιθρο και τις πόλεις, που δεν μπορεί να αποπερατωθεί παρά με την πιο υψηλή πνευματική ωριμότητα και τον ανεξάντλητο ηρωισμό των λαϊκών μαζών. Από τον σκοπό της Επανάστασης απορρέει καθαρά ο δρόμος της, από το καθήκον απορρέει η μέθοδος.».

Στα τέλη του Δεκέμβρη, οι Σπαρτακιστές μαζί με τους αριστερούς ριζοσπάστες της Βρέμης ιδρύουν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας. Οι εξεγερμένοι επικρατούν, προσωρινά, έως ότου οι ομάδες πολιτοφυλακής ανασυνταχθούν, αναπτύσσοντας τη Λευκή Τρομοκρατία. Οι μάχες αγριεύουν και το κεφάλι της Ρόζας και του Λήμπκνεχτ επικηρύσσεται για εκατό χιλιάδες μάρκα το καθένα. Στις 15 Ιανουαρίου, η Ρόζα και ο Καρλ συλλαμβάνονται. Η Ρόζα σκοτώνεται από τα άγρια κτυπήματα που της καταφέρουν οι πολιτοφύλακες της Φράικορπς στο κεφάλι και το πτώμα της πετάγεται σ' ένα χαντάκι, ενώ ο Λήμπκνεχτ πυροβολείται και το πτώμα του παραδίδεται ως «πτώμα αγνώστου» στις αρχές.

Η Ρόζα κατά τη μακρά παραμονή της στις φυλακές γράφει γράμματα στην αδερφή του Καρλ, Σόνια Λήμπκνεχτ, γνωστά ως «Γράμματα από τη φυλακή». Οι επιστολές της αναδεικνύουν την αγάπη της για τη φύση, την ευαισθησία της, την αστείρευτη αισιοδοξία της, την επιθυμία της για ζωή. Τα γράμματά της αποκαλύπτουν, επίσης, την ικανότητά της να διαβλέπει, ακόμα και στις συμπεριφορές μικροσκοπικών πλασμάτων, ενδείξεις της υπαρκτικής συνθήκης των όντων και να επιχειρεί ανάλογες πολιτισμικές αναγωγές.

Η ομάδα Nova Melancholia επιλέγει το κειμενικό υλικό από συρραφή επιστολικών αποσπασμάτων στα οποία η Ρόζα αναφέρεται, κατά κύριο λόγο, στις φυσικές ομορφιές, σε τοπία, σε πουλιά, σε εικόνες που θυμάται από τις βόλτες που έκαναν με τη Σόνια στην εξοχή ή στα πάρκα της πόλης κ.ο.κ. «Το εσωτερικό μου ανήκει περισσότερο στα πουλιά παρά στους συντρόφους», αναφέρει κάπου. Κι αλλού, διηγείται μια εικόνα που τη στιγματίζει: κάποια μέρα περπατώντας στο δάσος βλέπει μυρμηγκια να επιτίθενται σε ένα ζωντανό, αναποδογυρισμένο σκαθάρι· χωρίς να χάσει καιρό, διώχνει τα μυρμηγκια από πάνω του και το επαναφέρει στη σωστή του θέση, ενώ την ίδια στιγμή αντιλαμβάνεται ότι από το σκαθάρι λείπουν δύο πόδια, τα οποία έγιναν βορά των επιτιθέμενων. «Φαίνεται ότι του έκανα μια αμφίσημη χάρη», αποφαίνεται.

Το παραστασιακό κείμενο επικεντρώνεται στο να αναδείξει το ενδιαφέρον της Ρόζας για τον μικρόκοσμο, τη μυρωδιά των λουλουδιών, το χρώμα του γρασιδιού, τους ήχους της φύσης, τον άνεμο. Η «φύση» είναι «παρούσα» στο κελί της, ως αντίβαρο στον εγκλεισμό της αλλά και ως το πραγματικό μέτρο της ζωής. Ο μακρόκοσμος και η, εκτός κελιού, κοινωνικο-πολιτική ατμόσφαιρα, αντιπροσωπεύονται στην παράσταση με τη μοναδική διερώτηση της Ρόζας «για το αποτέλεσμα της μάχης του Καμπραί».

Στην παράσταση η επιστολική αφήγηση κινείται άλλοτε παράλληλα, άλλοτε ομόκεντρα κι άλλοτε σε συγκλίνουσα πορεία με την σκηνική εικονοποιία. Εκ περιτροπής, όλοι οι ηθοποιοί

παίρνουν το μικρόφωνο και αφηγούνται κομμάτια από τις επιστολές, ενόσω τα σκηνικά δρώμενα εξελίσσονται, κι εναλλάσσονται με μουσικά κομμάτια ποικίλου ύφους: από τη «Συμφωνία των σειρήνων του εργοστασίου» του Αρσένι Αβράαμοβ, το τραγούδι του Βλαντιμίρ Βισσότσι «Σταματημένη πτήση», το «Der Leiermann» του Σούμπερτ ως το βραζιλιάνικο, στρατευμένο τραγούδι «Construção» (ο χτίστης, ο οικοδόμος) του Chico Buarque.

Το σώμα αποτελεί τον κεντρικό άξονα της performance. Οι σκηνικές εικόνες της παράστασης χτίζονται γύρω από τις ποικίλες εννοιολογήσεις του σωματικού. Το σώμα ως μέσον πρόσληψης του φυσικού κόσμου, το οποίο παριστάνει πουλιά, φανταστικά όντα, τιτιβίσματα, κροταλίσματα, ήχους ρυακιών· το σώμα ως φορέας διεκδίκησης όλο και περισσότερων αγαθών, γεγονός που συνεπάγεται επιθετική συμπεριφορά, η οποία οδηγεί τελικώς στην εκμηδένιση του «άλλου» όντος -αποτυπώνεται σε σκηνές όπου ένα «πουλί» αφαιρεί τη μύτη και τα νύχια από τα άλλα «πουλιά» έως ότου συγκεντρώσει υπερβολικά μεγάλο αριθμό απ' αυτά. Το σώμα ως το μέσον δι-επαφής των σωμάτων, η οποία αφήνει ανεξίτηλες εγγραφές στα σώματα των «άλλων», σημάδια του εφήμερου ή μη εναγκαλισμού, της πραγματικής ή φαντασιακής σχέσης τους, μέσα στο φυσικό ή κοινωνικό περιβάλλον -αποτυπώνεται σε σκηνές όπου τα «σημεία επαφής» των γυμνών σωμάτων των ηθοποιών βάφονται με μπογιά ώστε κατά τον αποχωρισμό τους να παραμένουν έγχρωμα «σημάδια» ή «πληγές» που μαρτυρούν την προηγούμενη εγγύτητα. Το σώμα ως εύπλαστο υλικό «κατασκευής» ιδεολογημάτων, κοινωνικών συμπεριφορών κι εξαγγελιών, μέσω του κινησιολογικού και του χειρονομιακού του κώδικα -αποτυπώνεται σε σκηνές όπου παριστάνονται ασκήσεις ισορροπίας, και γυμναστικές ασκήσεις όπου αναδεικνύεται η ρωμαλότητα και η δύναμη, και οι οποίες καταλήγουν σε tableaux vivant τύπου αρχαίου αετώματος ως υπόμνηση μάχης ή τύπου εξύμνησης της εργατικής δύναμης κι αποφασιστικότητας όπως στις αφίσες της agitprop προπαγάνδας στη Σοβιετική Ρωσία. Ευφυής η έμπνευση τα χνάρια που απομένουν στον τοίχο από τα μέλη των σωμάτων που αποτελούν τα στατικά συμπλέγματα να μετασχηματίζονται σε κονστρουκτιβιστικού τύπου πίνακες.

Σταδιακά, όλα τα σώματα γυμνώνονται. Αποπειρώνται και πάλι κινήσεις ισορροπίας -κάποια θυμίζει τη χαρακτηριστική φωτογραφία του Μέγιερχολντ ντυμένου κλόουν που προσπαθεί να ισορροπήσει. Στη συνέχεια, ημίγυμνα σώματα, φορώντας μόνον έναν λευκό χάρτινο μανδύα ο οποίος καλύπτει είτε το μπροστινό είτε το πίσω μέρος του σώματος -παραπέμποντας στο χάρτινο ένδυμα στη γνωστή φωτογραφία του ντανταϊστή Hugo Ball στο Cabaret Voltaire (1916)- σερβίρουν λεπτά κλαράκια, φύλλα, φτερά πουλιών, πούπουλα, πέτρες κ.ά., τα οποία μετωπικά υποδηλώνουν τη φύση, σε γυμνούς άντρες που κάθονται στο πάτωμα. Η όλη σύνθεση θυμίζει διακειμενικά τον πίνακα, ορόσημο για την έναρξη του μοντερνισμού στη ζωγραφική, «Πρόγευμα στη χλόη» του Μανέ (1863) με μια αντιστροφή, εκείνη των γυμνών

ανδρών σε πρώτο πλάνο. Προς το τέλος, όλα τα γυμνά πλέον σώματα αφού περάσουν από συμπτώξεις και περιπτώξεις που ομοιάζουν με μαρτύρια, ανταλλάσσουν διάφορα αντικείμενα. Μέσα από νέους σχηματισμούς, κατασκευάζουν, μια νέα αετωματική αναπαράσταση θριάμβου και δύναμης, η οποία περιβάλλεται από δύο μεγάλες πλαστικές σημαίες. Η όλη σύνθεση καταρρέει σύντομα, ενώ τα σώματα σωριάζονται άτακτα στο πάτωμα, το ένα πάνω στο άλλο.

Η σκηνοθεσία (Βασίλης Νούλας) κατορθώνει, ορμώμενη από τον περί φύσεως λόγο, να δημιουργήσει με απλά υλικά και μέσα -χαρτί, φυσικά υλικά, χαρτοταινίες, σώματα κ.ά.- λιτές κι ωστόσο δυναμικές εικόνες και δράσεις, που εκτείνονται πέρα από την κυριολεξία του κειμένου (σκηνικά-κοστούμια Κώστας Τζημούλης). Δημιουργεί ένα σκηνικό κι εννοιολογικό σύμπαν που εκκινεί από την επαναστατική προοπτική της Οκτωβριανής Επανάστασης, διέρχεται μέσα από τη φυσική συνθήκη επιβίωσης των ειδών, αντανακλά στις διανθρώπινες σχέσεις και στις αισθητικές ορίζουσες της συγχρονίας των επιστολών και καταλήγει στην αποτυχημένη απόπειρα οικοδόμησης του σοσιαλιστικού ιδεώδους. Η επιτυχία της performance είναι η ανεπιτήδευτη ερμηνευτική της ανοιχτότητα, η οποία προκύπτει μέσα από ένα παιχνίδι ταυτόχρονης συνάφειας και απόκλισης από το οικείο. Με ευρηματικότητα και συγκρότηση, η performance διαταράσσει και (ανα)συναρμολογεί το οικείο, αποδίδοντάς του πολλαπλές (προ)οπτικές. Κάθε θεατής και νέα ανάγνωση. Από τις καλύτερες παραστάσεις της ομάδας! Όλοι οι ηθοποιοί (Β. Νούλας, Κ. Τζημούλης, Αλεξία Σαραντοπούλου, Ondina Quadri, Marcus Richter) παριστούν με αμεσότητα κι ενίοτε ειρωνεία τα δρώμενα. Η μετάφραση (Νατάσα Σιουζουλή) διάφανη και καιρία.

Η performance Φαντάσου ένα τοπίο ηρωικό -φράση παρμένη από τις επιστολές- αποπειράται να «αφηγηθεί» εν τέλει: το (υπο)κείμενο -έναν λόγο αποκαλυπτικό για την ιδιαίτερη ιδιουσγκρασία της Ρόζας, τη φυσιολατρία και την ευαισθησία της-, το συγκείμενο -την πλατιά, οικουμενική και με συμπαντικούς όρους προσέγγισή της απέναντι στο φαινόμενο «ζωή»- και το περικείμενο -την πολιτισμική και κοινωνική συνθήκη μέσα στην οποία οι επιστολές αυτές γράφονται. Η επιλογή της ομάδας να εστιάσει στο «αισθητηριακό» κομμάτι των επιστολών -σε αντιδιαστολή με την «πολιτική» διάσταση της Ρόζας- και η πολύμορφη σωματικότητα της παράστασης αντικατοπτρίζουν την πρόθεση της ομάδας για μια βαθύτερη προσέγγιση του «πολιτικού». Διακειμενικά, η παράσταση συνομιλεί με τους Ελεύθερους Πολιορκημένους του Σολωμού, όπου ο ποιητής επιλέγει να διατρανώσει το αντίστοιχο «μαρτύριο» του εγκλεισμού/πολιορκίας και του πολέμου, μέσα από την αναμέτρησή του με τις αισθητηριακές ομορφιές που προσφέρει η ανοιξιιάτικη φύση, τα νιάτα και η ζωή.

Η ομάδα Nova Melancholia με αφορμή την πολυσύνθετη προσωπικότητα της Ρόζας, αξιοποιεί την ευαισθησία και τον ρομαντισμό που εκφράζεται στα γράμματά της για να προβληματιστεί πάνω στο φαινόμενο και τα χαρακτηριστικά του ηρωισμού -εφόσον πρόκειται για μια προσωπικότητα που αποτελεί ίσως την πιο δυναμική και ατρόμητη επαναστάτρια του 20ου αιώνα. «Τι είναι ηρωισμός σήμερα; Τι είναι ένα τοπίο ηρωικό; Τι είναι ουτοπία;», διερωτώνται στο σημείωμα του προγράμματος. Σίγουρα, δεν πρόκειται για έννοιες που μπορούν να οριστούν μονοδιάστατα και μονοσήμαντα, ούτε όμως και απολύτως σχετικιστικά. Η παράσταση ανοίγει την προοπτική αυτού του διαλόγου.

Το ερώτημα, όμως, που αναφέρεται επίσης στο πρόγραμμα: «πώς συνταιριάζονται το αίτημα για δικαιοσύνη, ανθρωπισμό, σοσιαλισμό με την αδήριτη ανισότητα και βιαιότητα της φύσης;» είναι αίοιο, καθώς φέρνει στο προσκήνιο τη ρητορική ενός λόγου που αντλεί τα επιχειρήματά του από τη βιολογική συνθήκη της δήθεν «ανταγωνιστικής» επιβίωσης. Επιπλέον, έννοιες όπως «ανισότητα» και «βιαιότητα», και επίθετα όπως «αδήριτη», δεν εντάσσονται στον λόγο και το σκεπτικό των εξελικτικών βιολόγων, ακριβώς διότι δεν αποτελούν βιολογικά φαινόμενα, αλλά προέρχονται από το εννοιολογικό οπλοστάσιο της ανθρώπινης σκέψης στην προσπάθειά της να (κατα)νοήσει το περιβάλλον της. Είναι άραγε «βίαιο» το λιοντάρι όταν κατασπαράσσει μία ελαφίνα, και «περισσότερο» βίαιο από το μεγάλο ψάρι που καταπίνει το μικρό; Μπορεί να οριστεί με ανθρωπολογικούς όρους ένα μέτρο «βιαιότητας» στη φύση; Πολλώ δε μάλλον, μπορεί να χαρακτηριστεί η όποια φυσική διαδικασία ως «αδήριτη βιαιότητα»; Παρόμοια ερωτήματα απαιτούν ενδελεχείς γνώσεις επί του αντικειμένου και είναι ολέθριο να συγχέονται με τις κοινωνιολογικές, πολιτισμικές και φιλοσοφικές έννοιες της «δικαιοσύνης», του

ανθρωπισμού, του σοσιαλισμού κ.ο.κ. Παρόμοια ερωτήματα προκαλούν σύγχυση και δεν διευκολύνουν τον διάλογο πάνω στα μείζονα ζητήματα της συζήτησης περί του «πολιτικού» υπό το πρίσμα του «φυσικού». Ελλοχεύει, έτσι, ο κίνδυνος για μια μεταφυσική της «έννοιας», αν δεν συνειδητοποιήσουμε ότι η «σκέψη» είναι επίσης ένα βιολογικό φαινόμενο.

Η σκέψη της Ρόζας αποδεικνύεται και σ' αυτήν την περίπτωση ουσιαστική, όταν χαρακτηρίζει την εμπλοκή του ανθρώπινου παράγοντα στη φύση ως «αμφίσημη χάρη». Ίσως, αυτή η αφετηρία να είναι πιο δόκιμη, για την έναρξη ενός διαλόγου, που θα μπορούσε να οδηγήσει «σε ένα τοπίο ηρωικό». Στο αισθητικό πεδίο η performance είναι αρκούντως «αυθάδης»· στην πορεία της προς τον ηρωισμό απομένει να καταστεί και αρκούντως «επιθετική».

Παραστάσεις: Σάββατο, Κυριακή, Δευτέρα, Τρίτη, 9.15

Χώρος Οχτώ, Πολυτεχνείου 8, Αθήνα

Μέχρι 23 Απριλίου